

Kartal Hava Evleri: 1950'lerde Unutulmuş Bir Sayfiye Mahallesi

Pınar Erkan Bursa

İstanbul'da Kartal ve çevresinde kıyıların sayfiye olarak kullanımı 19. yüzyılın son çeyreğinde Haydarpaşa-Gebze demiryolu hattının hizmete girmesiyle başlar. Kartal, kendi halinde küçük bir sahil köyü iken bölgedeki Türk, Rum ve Ermeni nüfusu balıkçılığın yanı sıra bahçecilik ve zeytincilikle uğraşıyordu. 20. yüzyılın başlarında ise bağ bahçe içindeki tek katlı evler, yazları şehir merkezinin sıcaklığından uzaklaşmak isteyen insanların tercih ettiği yerler haline geldi (Kentsel Strateji, 2009). Ancak Kartal için bir başka etken 1920'lerden itibaren belirmiştir; o da bu bölgede fabrika yapılarının görülmeye başlamasıdır. 1947 yılında Kartal ve çevresinin sanayi bölgesi olarak belirlenmesi, önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarihlerden sonra Kadıköy-Pendik kıyı şeridinde 1980'li yıllara kadar toplumun farklı kesimlerine hitap eden sayfiyelerle, Kartal çevresinde karayolu, deniz ulaşımı ve demiryolu bağlantılarıyla birlikte, daha çok alt ve orta ekonomik sınıfın yerleştiği bir sanayi bölgesi eş zamanlı gelişmiştir (Aksel, 1994). Birbiriyle çelişen bu iki gelişmeyle Kartal'da farklı sosyal katmanlaşmalar oluşmuş, farklı yaşam biçimleri bir araya gelmiştir. Sanayi işletmelerinde çalışanların aynı zamanda ikametgâh alanı olarak gelişen kıyıda Çıvuşoğlu Mahallesi'nde dönemin bahçe içinde modernist sayfiye konutlarını örnekleyen Hava Evleri inşa edilmiştir. Böylece aynı çevrede sanayi, konut alanı ve sayfiye, iç içe geçmiştir. Sayfiye yerleşimleri 1980'lerin sonunda kıyı şeridinin doldurulması sonucu denizden koparılmış, kıyıya yakın, kıyı kenarında olma niteliklerini yitirmişlerdir (Özkan vd., 2015). Böylece ikincil konut özelliklerini kaybederek birincil konutlara dönüşmüşlerdir ve Kartal'da Dragos sayfiyelerinin yanı sıra (Yazıcıoğlu Halu ve Kuru, 2020), 1950'li-60'lı yıllarda bahçe içinde müstakil konut tasarımı anlayışıyla biçimlenmiş modern yaşamın mekânsal kurgusunu belgeleyen az bulunur örnekler olarak değer kazanmışlardır.

1930'ların sonlarına kadar ülkede kayda değer demir ve çelik üretilmiyordu. 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel kuruluşlara inşaat malzemeleri üretmeleri için kolaylıklar sağlandı (Bozdoğan, 2002). Temel inşaat malzemelerin-

den biri olan çimento üretimi için Kartal'da Anadolu Çimentoları T.A.Ş. kurulması da böyle mümkün olmuştur (Şekil 1). 1929 yılında *Societe Financiere des Ciments* adlı bir Belçika firması, 2 milyon lira sermaye (Yurtoğlu, 2015) ile en büyük hissedar olarak Kartal'da Yunus Çimento Fabrikasını kurdu (Avcı ve Ayık, 1998). O yıllarda fabrika arazisi, çevresiyle bomboş bir sahile sahip ve yerleşim yerlerinden uzakta olduğu için tercih edilmiştir (URL 1).

Aynı yıllarda Cumhuriyetin getirdiği yeni yaşam biçiminin yönlendirmesiyle (Bozdoğan, 2002) Dragos Tepesi'nde özellikle Ankaralıların rağbet ettiği, dönemin önemli modernist mimarlarının tasarladığı bahçe içinde tekil konutlardan oluşan sayfiye yerleşimleri gelişmeye başladı. 1940'larda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün teşvikiyle Ankara Evleri Yapı Kooperatifi tarafından inşa edilen ve

Şekil 1. Yunus Çimento Fabrikası (Kartal Belediyesi Arşivi).

Şekil 2. Hava Evleri hava fotoğrafı, kuruluş yılları (Taner Çokesen Arşivi).





Şekil 3. Kartal Hava Evleri, İBB hava fotoğrafı, sırasıyla 1970, 2006 ve 2017.

milletvekilleri için tasarlanmış 50 konutun yanı sıra çarşı, iskele, liman, otel, gazino ve plaj gibi donatıları da düşünülmüş site, yine ilklerden biridir (Aksel, 1994). Milletvekili ve bürokratların Dragos Tepesi'ni seçmesinin, sonraki yıllarda bölgeyi Ankaralı memur aileleri için de bir çekim noktası haline getirdiği anlaşılmaktadır (Karay, 2014).

Ankara başkent olduktan sonra politik sınıf ve bürokratların gözünde Cumhuriyetin ön gördüğü batılılaşmış bir yaşam biçimi ve kentsel çevre oluşturma çabaları içinde İstanbul'un sayfiye deyince akla gelen yer olması, şehrin çeperinde kalan Maltepe, Kartal, Pendik gibi kıyı kasabalarının tercih edilmesinde etkindir. Böylece İstan-

bul'un tarihiyle ilişkili fakat uzak sınırında kalmış bu bölgelerin, sayfiye biçimlenmeleri dahilinde modernist yaklaşımlarla konut mimarisi örneklerinin sergilendiği yeni yerleşim yerlerine dönüştüğü görülür (Yazıcıoğlu Halu ve Kuru, 2020).

Dragos kıyıları 1960'ların sonuna doğru PTT, Tekel, DSİ gibi devlet kurumları mensuplarının da yazları kamp kurdukları yerler olarak giderek kalabalıklaşır. Bu yıllarda yine hem yönetici kesimin tutum ve tercihleri, hem ekonomi politikalarının kentsel çevreye yansımaları bakımından değişimler devam etmiştir. Nüfus artmış, şehir büyümüştür. Politik ve bürokrat üst sınıf 1970'lerin sonu itibarıyla Dragos'u yavaş yavaş terk etmeye başlamıştır bile. Dolayısıyla Maltepe, Dragos, Kartal, Pendik kıyı şeridi, önce devletin üst düzey yönetici kadrosu ve varlıklı kesimin Feridun Akozan (Akozan, 1963),ERCÜMENT Bigat (Bigat, 1966), Emin Necip Uzman (Uzman, 1980), Abdurrahman Hancı gibi modernist mimarlara yaptırdığı tekil konutlarla biçimlenen, sonrasında ise daha orta sınıf halkın 1980'lere kadar kamp kurduğu tatil yerleri olarak işlev görmüştür (Yazıcıoğlu Halu ve Kuru, 2020).

Sanayi boyutunda ise 1950'lerde açılan Ankara Asfaltıyla ulaşım kolaylaşmış, yolun iki tarafında yıllar içinde çok sayıda fabrika ve atölyeler kurulmuştur. Arazi fiyatlarının uygunluğu gibi nedenlerle sanayi yapıları çevresinde ikametgâh alanlarının gelişmesi mümkün olmuştur (Aksel, 1994). Üretim tesislerinde çalışacak işgücünün meydana getirdiği nüfus artışıyla birlikte bölge, tek tük evlere rastlanılan boş geniş bir kıyı kırsalından, içeriye doğru yayılan sanayi bölgesine dönüşmüştür (Sönmez, 1918).

Hava Evleri ise Kartal Yunus Çimento Fabrikasından başka, zamanla Mutlu Akü, Sunta, Eczacıbaşı, Siemens, Süperlit, Habaş, Aksan Metal gibi o yılların önemli üretim tesislerinin kurulduğu aynı sanayi bölgesinin içinde 1950'lerin sonunda sanayi ile hiçbir alakası olmayan yazlık konutlar olarak inşa edilmiş tek örnekler (Kartal Belediyesi, 2020) (Şekil 2).

Sürekli alınan yeni kararlarla yapılan kentsel uygulamalar, tüm şehirde olduğu gibi Kartal'da da yapı dokusunu, yaşam biçimini, kıyı kullanımını kökten değiştiren sonuçlar yaratıyordu. 1980'lerde sahil şeridinin doldurulmasıyla kıyı çizgisi ve kıyı kullanımı değişmiş, denize girme imkânı artık kalmamıştır. Sayfiye yerleşimleri, kıyı biçimlenmesine bağlı varlık nedenlerini kaybetmişlerdir (Özkan vd., 2015) (Şekil 3). Arkasından, Hava Evleri çevresindeki tüm fabrika ve atölyeler, 03.06.1991 tarihli Kartal Sanayi Alan-

Şekil 4. Yunus Çimento Fabrikasının Kartal sanayi alanları tasfiyesi sürecinde boş kalan alanı (Kartal Kent Derneği Arşivi).



ları Tasfiye Planı'nın gündeme gelmesiyle taşınmıştır (Sönmez, 1918) (Şekil 4).

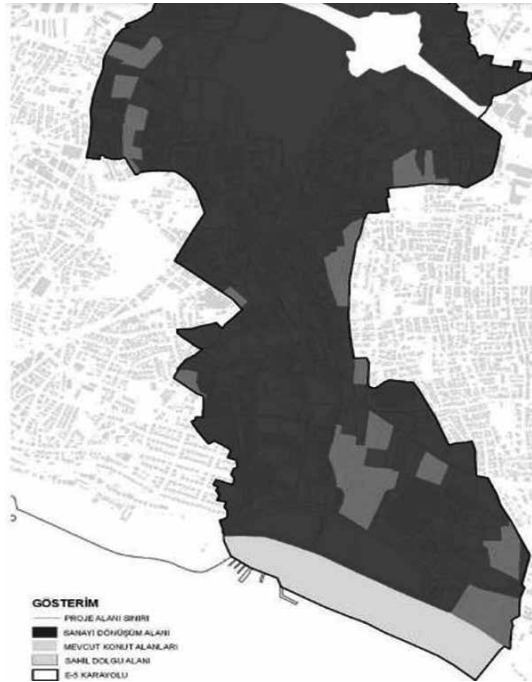
Sonraki yıllarda alınan diğer kararlar da Kartal'daki kökten değişimi perçinleyecek niteliktedir. 12.03.2003 tarihinde onaylanan Merkez Nazım İmar Planı akabinde "Kartal Kentsel Dönüşüm Proje Alanı" (KKDPA) olarak tanımlanan alan, İstanbul metropolünün Anadolu yakası için merkez seçilmiştir. Kartal Kentsel Dönüşüm Proje Alanının hemen yanında, Hava Evlerinin içinde bulunduğu Çavuşoğlu Mahallesi ile birlikte tüm sahil şeridi bir kere daha bambaşka bir kentsel biçimlenme sürecine sokulmuştur (Şekil 5). Buna göre 1926 yılında başlayan sanayileşmenin, 90 yıl sonra bölgede "bilgi ve teknoloji ekonomisine dayalı yatırımların, ticaret, ofis, konaklama, konut, kültür gibi kullanımların yer alacağı hizmet yönetim merkezlerinin oluşacağı bir merkezi iş alanına" (Kentsel Strateji, 2009:5) dönüştürülmesi söz konusudur. Sanayi yapılarının kent dışına çıkarılması bu yönde atılmış adımlardandı. Yeni kararlar yüksek katlı iş, alışveriş merkezi, rezidans gibi yoğun yapılaşmanın yolunu açarak bölgeye hakim az katlı yapı dokusunu tamamen değiştirmektedir.

Kartal Hava Evleri Kuruluşu

Kartal Hava Evleri, 1950'li yıllarda yazları geçirmek üzere Ankara Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda görevli subaylar tarafından Sınırlı Sorumlu Yapı Kooperatifi adıyla kurulmuştur. Kooperatif, dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel'in de içinde bulunduğu 159 üyeden oluşuyordu. Başta iki farklı arsa üzerinde durulurken, rayiç bedel üzerinden metrekare başına 32 kuruş ödenerek hazinenin satışa çıkardığı, günümüzde Kartal Çavuşoğlu Mahallesi sınırları içindeki arazi, yakınında Yunus Çimento Fabrikası, Kumcu iskeleleri, Sunta Fabrikası olmasına karşın büyüklüğü nedeniyle Pendik tarafında bulunan alternatif arazi yerine tercih edilerek satın alınmıştır. Kartal Hava Evleri arazisi, daha önce kıyıda müstakil yazlık ev yaptırmış Hava Kuvvetlerinde görevli asker Pilot Albay Kemal Akdağ'ın tavsiyesiyle gündeme gelen bir arazidir.¹

Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in izniyle üye kayıtları yapılarak toplam 159 adet ev inşaatına başlanmış, ancak bunlardan 7 tanesi kooperatif yönetmeliğinden çıkmış veya çıkarılmıştır (Şekil 6). Bu evlerden biri spor, bir diğeri de gazino amaçlı kullanılmak istenmişse de daha sonra satılarak bedelleri üyelere dağıtılmıştır. İnşaat sürecinde askerler çalıştırılmış ve askeri makineler kullanılmıştır.² 1964 yılında kura çekilerek sahiplerine teslim edilen konutların, araziye güney yönünde sınırla-

yan tren yolu üzerinden geçilerek ulaşılan bir plajı vardı. Deniz kenarında 1135 metrekairelik plaj arazisinden tüm site sakinleri yararlanabiliyordu (Şekil 7). Dönemin kooperatif yönetimi tarafından bedelli üyelere toplanarak iki eve bir kabin düşecek



Şekil 5a. Kartal Kentsel Dönüşüm Proje Alanına göre Hava Evlerinin konumu (Kentsel Strateji, 2009).



Şekil 5b. Yunus Çimento Fabrikası alanı ve çevresi 2003-2015 değişim dönemi (Kartal Kent Der. Arşivi).



Şekil 6. Hava Evleri vaziyet planı (Kartal Belediyesi Arşivi).



Şekil 7. Hava Evleri plajı, 1960-70'ler, 1980'ler ve günümüzdeki durumu (Taner Çokesen Arşivi).



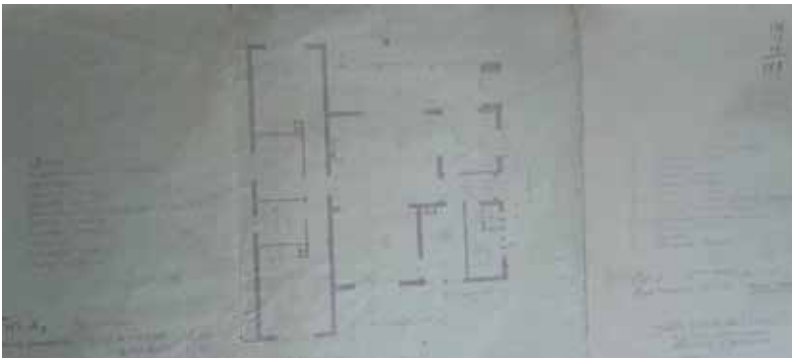
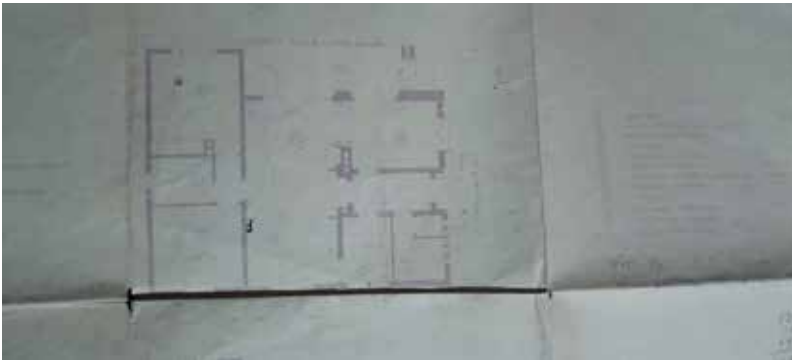
Şekil 8. Kartal Hava Evleri, İBB hava fotoğrafı, 2021.

şekilde soyunma kabinleri ve büfe, plaj sınırları içinde düzenlenmiştir. Günümüz itibarıyla kooperatif, tasfiye halindedir. Deniz kıyısında sayfiye sakinlerine ait alan, denizin doldurulması ve yol yapılması nedeniyle plaj özelliğini kaybetmiştir.¹

Mimari Özellikler

Hava Evleri, açık düzeni ve rasyonel planlamasıyla mahalle içinde bir mahalle gibidir (Şekil 8). Batıda Spor Caddesi, doğuda Sanayi Caddesi ve güneyde birbirine paralel Ankara Caddesi ve

Şekil 9. Hava Evleri plan tipi B ve plan tipi C.



Turgut Özal Bulvarı ile sınırlanan Çavuşoğlu Mahallesi'nin güneydoğu köşesinde konumlanmaktadır. Kuzeyde Şehit Kamil Keleşoğlu Caddesi, güneyde Çobanyıldızı Caddesi ile tren yolu, batıda Neşeli Sokak, doğuda ise Yunus Çimento Fabrikası arazisiyle çevrilidir. Siteyi doğu-batı yönünde ortadan ikiye bölen Başkumandan Caddesi, doğu tarafında bir çıkmaz sokak olarak fabrika arazisi sınırlarında son bulmaktadır. Güneyde ve kuzeyde Başkumandan Caddesi'ne paralel uzanan akslar farklı genişliklerdedir. Hava Evleri sınırları içinde tüm yapılar konut işleviyle tasarlanmıştır ve bakkal, market gibi hizmetleri içeren işlevler, batı tarafında gelişen Çavuşoğlu Mahallesi içinde yer almaktadır.

Sitenin kuruluş döneminde Ankara'da yedek subaylığını yapmakta olan İstanbul Teknik Üniversitesi 1951 yılı mezunu Yüksek Mühendis Mimar Bülent Çetinor, askerlik görevinin bir parçası olarak kooperatif yapılarını tasarlamış ve düzenlemiştir.¹ Çetinor, sonraki yıllarda restorasyon projeleri içeren mesleki çalışmalarının yanı sıra suluboya resim sergilerine ağırlık vermiş, 2007 yılında vefat etmiştir (URL 2).

Hava Evleri, dönemin mimarlık eğilimlerine uygun ve esnek kullanıma olanak sağlayan 3 farklı tipte tasarlanmıştır: Bina sahası 81 m², 2 odalı A1 tipi toplam 7 adet; bina sahası 440 m², 3 odalı A2 tipi toplam 37 adet; bina sahası 436 m² olan 5 odalı B tipi toplam 96 adet ve bina sahası 464 m² 6 odalı C tipi toplam 19 adet (Şekil 9). Yığma yapı tipindeki konutlar, verandalı ve tek katlıdır. Kaba inşaatında blok tuğla kullanılmıştır ve büyük bir kısmı zemin kayalık bir araziye oturmaktadır.¹

Konutların tamamında ana giriş yan cephe-dendir. Ayrıca ön veranda ve arka cepheden verilen girişler, sayfiye yaşamının beklentilerine uygun biçimde bahçe ile konutları bütünleştirir. Tüm girişlere, sayısı arazinin eğimine göre değişen basamaklarla ulaşılır. Konutların zeminini eğime göre yerden yükselten set, veranda duvar ve sütunlarında kullanılan taş kaplamalar, kır evi etkisini vurgular. Cepheelerde geriye kalan her şey düz ve yalındır. Yapı oranları, veranda düze-

ni, kısmi serbest plan, koridor düzenlemelerindeki sürekli mekân akışı ve yatayda yapıların üzerine konumlandığı arazi ile ilişkisi gibi unsurlar, dönemin modernist yaklaşımlarını sergilemektedir (*Şekil 10*).

Plan düzenlemelerinde giriş aksı konut boyunca açık bir koridor oluşturarak yatak odalarında son bulur. Cepheleden net okunabilen salon, genellikle sokaklara paralel konumlanmıştır. 6 odalı C plan tipinde salonun yanında, içinde banyo tuvaletiyle misafir odası belirtilmektedir (*Şekil 9*). Konutların büyüklüğüne ve kullanım tercihlerine göre iki odanın birleştirilebildiği anlaşılmaktadır. İç mekân bölümlenmelerini değiştirmeye olanak veren serbest plan düzenlemesiyle mutfak salona açılmakta, kapalı bir koridorla sınırlanan yatak odaları ise ortak kullanım alanından koparılmaktadır. Bazı salonlarda şömine yer bulur. Mutfak, banyo ve tuvaletler arka bahçeye bakacak şekilde düzenlenirken bahçeye basamaklarla inilir. Konutların bahçeyle ilişkileri doğrudan ve güçlüdür. Özgün halinde bahçeler sokaklar-

dan, genellikle konutların sokakla ve çevreyle ilişkisini sürekli kılacak biçimde alçak duvar veya çitlerle ayrılmıştır. Bu, ayrıca konut içlerine bol hava ve ışık girmesini sağlayan bir düzenlemedir. Son yıllarda yapılan değişikliklerde bazı konutların bahçe duvarlarının yükseltilerek daha korunaklı ve kapalı hale getirildiği görülmektedir.

Birbirini dik kesen ulaşım aksları arasında bahçe içinde müstakil konutlar, ortak tasarım planına sahip bir yerleşkeye ait yapılar dizisinin parçası olduğunu hissettiren bütüncül özelliktedir ve dönemin rasyonel planlama kavramlarını yansıtır. Konutlar kendi bahçe sınırları içinde arazinin eğimine, sahile yakınlığına, bulunduğu parsel üzerindeki yönelişi ve girişine göre farklılıklar gösterebilmektedirler. Yıllar içinde kullanıcı tercihleri doğrultusunda değişikliğe uğramış, kimisi terkedilmiş (*Şekil 11*), kimisi yeniden inşa edilmiş (*Şekil 12*), bir kısmında da 25.02.1972 tarihli 1/1000 ölçekli Kartal İmar Planı'nda verilen izinle (Kartal Belediyesi, 2020) mevcut yapı üzerine kat çıkmıştır (*Şekil 13*).

Şekil 10. Hava Evleri örnek fotoğrafları.





Şekil 11. Hava Evleri terk edilmiş konutlara örnekler.



Şekil 12. Hava Evleri, yeniden inşa edilmiş bir örnek.

Site, yıllar geçtikçe çevresinde meydana gelen büyük değişimlerin içinde kalmıştır. İlk kurulduğu yıllarda yol yapımı ve ağaçlandırma ile ilgili düzenlemeler Kooperatif tarafından yürütülmüş, toprak üzerine çakıl taşı dökülerek yapılan yollar zaman içinde asfaltlanarak standart hale dönüştürülürken, bölgeye hakim olan zeytin ağaçları birer birer sökülümüş, geriye sadece yine kuruluş yıllarında kooperatif tarafından dikilen çınar ağaçları kalmıştır.¹ Geçmişte faaliyet gösteren Yunus Çimento ve diğer sanayi işletmelerinin taşınması, çimento tozu, sunta talaşı yağmuru gibi çevre kirliliği unsurlarından siteyi temizlemişse de 1980'li yılların ikinci yarısından sonra yapılan sahil dolgusu ile özgün kıyı şeridinin nitelikleri bir daha geri kazanılamayacak şekilde bozulmuştur. Yeni sahil yolu ile Hava Evleri kullanımındaki plaj yok edilmiş, ikiye bölünerek siteden tamamen koparılmıştır. Artık sahilten denize girmek mümkün değildir ve Hava



Şekil 13. Hava Evleri, kat çıkılmış konutlara örnek.



Evleri, yazlık konut özelliğini tamamen kaybetmiştir. Sitenin hemen doğu sınırında son bulan Yunus Çimento Fabrikası binaları yıkılarak Kartal Dönüşüm Projesi kapsamında donatı alanı olarak düzenlenmiş arazide mevzi planlarla gökdelenler inşa edilmiştir (Şekil 14 ve 15). Çevredeki diğer sanayi işletmesi alanlarında da çok katlı yapı inşasına devam edilmesi planlanmaktadır (Kartal Belediyesi, 2020). Doğal sit alanı ilan edilerek koruma altına alınan Dragos'un aksine, Hava Evleri için hiçbir yasal koruma girişi yoktur. Hava Evlerinin bulunduğu yerde korunmasını sağlayan, özgün dokusunu görece korumuş yapı biçimlenmesi, kişisel çabalar ve devam eden kooperatif statüsüdür.¹

Sonuç Yerine

Hava Evleri, döneminin sayfiye yerleşimleri içinde 1950'lerde öngörülen çağdaş yaşamın mekânsal kurgusunu içeren modernist konut mimarisi özelliklerini yansıtan, çevresindeki radikal değişimlere karşın günümüze ulaşmayı başarmış, Anadolu yakasındaki ender örneklerden biridir. Bitişğinde ilk defa 1929 yılında bomboş olduğu için seçilerek inşa edilen çimento fabrikasının arazisinde bugün gökdelenler yükselmektedir. Hava Evleri, doğrudan bir koruma kararı olmamasına karşın Kartal'da korunmuş dönemsel modern mimari özellikleri ve bahçe içindeki konumlarıyla ayrıcalıklı ve bakımlı bir mahalle olarak tanınmaktadır. Ancak son yıllarda uygulamaya konan planlara göre çevrenin gökdelenlerle dolmaya devam etmesi, Hava Evleri için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Halen konutların bir kısmına kat çıkılmış, bazıları tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmiş, bir kısmı ise günümüz malzeme ve teknolojiyle elden geçirilmiş olmakla birlikte, 1950'lerin mimari yaklaşımlarının kolayca okunmasını sağlayacak özgünlükte çok sayıda konut izlenebilmektedir. Şehir içinde az rastlanır bir özellik olarak bahçe içinde olma hali, konutların bir kısmının eğitim kurumları ve ofis olarak kullanılmasına yol açmıştır. Ayrıca yine aynı nitelikler sebebiyle diğer bir kısmı, yeşil doku

ve çınar ağaçları içinde dizi çekimleri yapılan setlere dönüşmüştür. Konutların bir kısmı ikinci ve üçüncü kuşak varislere intikal etmişken, bir kısmı satılarak el değiştirmiş ve kira evi olarak kullanılmaktadır. Bu durum, mülk sahipliği ve kullanımı açısından aidiyet duygusunu aşındırmakta, sosyal yapının da sürekli değişmesine neden olmaktadır. En etkili kırılma noktası 1980'lerde yapılan sahil dolgu yolu nedeniyle plajın ortadan kalkması ve kıydan kopuş idi. Site, yazları denize girilebilen sayfiye özelliğini büsbütün kaybetmiştir. Hava Evleri, günümüzde yaz kış oturulan daimi konutlar niteliğini taşımaktadır. Ancak bahçeli tek katlı müstakil konutlar olarak kent genelinde yaygın apartmanlaşma ve hemen etrafında giderek artan gökdelenlerle bozulan doğal ve fiziki çevre içinde bir dönemin mimari yaklaşımlarını örnekleyen, 1950'lerin sonu 60'ların başında üretilmiş konut yapıları olarak kayıt altına alınıp korunmaları, aciliyetle üzerinde durulması gereken bir konudur. 

Pınar Erkan Bursa, Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gedik Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Notlar:

1. Site sakini Taner Çokesen ile kişisel görüşme (Mart 2021).
2. Site sakini Sencan Evcin ile kişisel görüşme (Kasım 2020).

Kaynakça:

- Aksel, A. (1994) "Kartal", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 4, s.471-473.
- Akozan, F. (1963) "Bir Villa Dr. İlhami Masar Evi", *Arki-tekt*, Sayı: 1963-01 (310), s.5-6.
- Anonim (1994) "Dragos", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 3, s.103.
- Ataöv, A., Osmay S. (2007) "Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Yöntemsel Bir Yaklaşım", *METU JFA*, Cilt 24, Sayı 383, s. 54-82.
- Avcı, S. ve Ayık, U. (1998) "İstanbul'da Sanayisizleşme. Coğrafi Bir Bakış", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 65, s.505-523: https://www.researchgate.net/publication/323259105_ISTANBUL'DA_SANAYISIZLESME_COGRAFI_BIR_BAKIS
- Bigat, E. (1966) "Orhantepe'de Bir Yazlık Ev", *Arki-tekt*, Sayı: 1966-04 (324), s.169-172.
- Bozdoğan, S. (2002) *Modernizm ve Ulusun İnşası*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Karay, R.H. (2014) *Hep İstanbul, Memleket Yazıları*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s.355.
- Kartal Belediyesi (2020) İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Kartal, İstanbul.
- Kentsel Strateji (2009) *Kartal Kentsel Dönüşüm Projesi Mekânsal ve Ekonomik Analiz Çalışması*, İstanbul.
- Özkan, Ö., Alp, J. ve Tanrıverdi, Ç. (2015) "Dolgu Alanları: Kıyı Şeridini Yeniden Oluşturmak", *IX. Uluslararası Sinan Sempozyumu*, s.253-260, Edirne.
- Sönmez, Ö. (2018) "İstanbul Metropoli Alan Planlamasında Uygulama Güçlükleri: Kartal Dönüşüm Projesi Deneyimi", *Megaron*, 13(3), s.407-421.
- Uzman, E.N. (1980) "Bir Yaz Evi (Orhantepe)", *Arki-tekt*, Sayı: 1980-03 (379), s.85-86.
- Yazıcıoğlu Halu, Z., Kuru, Z. (2020) "Resort (Sayfiye) Settlements in the Historical Process: The Case of Dragos, Ortantepe Neighborhood", *Mediterranean Journal of Humanities*, Vol.10, No.1, s.339-361.
- Yurtoğlu, N. (2015) "Kalkınmanın Önemli Bir Unsuru, Kuruluşundan 50.Yılına Türkiye'de Çimento Sanayi

(1910-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXXI 92:113-164.

URL 1: https://masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=14.0 (Erişim tarihi:13.12.2020)

URL 2: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=34&l=1&modPainters_artistDetailID=1776 (Erişim tarihi 14.01.2021)

URL 3: https://www.skyscrapercity.com/threads/%C4%B0stanbul-marina-kartal-u-c.1726838/page-6#lg=attachment_xfUId-4-1612014228&slide=0 (Erişim tarihi: 15.01.2021)



Şekil 14. Hava Evlerinden Yunus Çimento Fabrikası arazisinde yükselen gökdelenler.



Şekil 15. Yunus Çimento Fabrikası arazisinde yükselen gökdelenler ve hemen arkasında Hava Evleri (URL2).

Kartal Air Houses: A Forgotten Resort Neighborhood in the 1950s

Starting from the 1930s until the 1990s, Kartal developed as a place where large-scale industrial establishments built factories at different parts of the coastline on the periphery of Istanbul in accordance with the state policies, while at the same time being preferred for resort settlements on the shoreline. In this article, Hava Evleri Kooperatifi, which was the only summer houses complex established in the late 1950s within the developing industrial zone on the Kartal coastline is examined. It sets one of the first examples of summer housing sites in the region with the prevailing architectural features of the era. In the 1980s, the coastline was filled and the beaches were cut off from the summer houses. The industrial buildings in the region were moved out of the city at the end of the 1990s, and an urban transformation project was decided to be partially developed in the area in the 2000s. Although the area went through a great urbanization process and the coastline has lost its characteristics to a great extent as a resort area, The Hava Evleri still exists as a primary housing neighborhood which has been adapted from a secondary housing settlement. It documents the modernist design approach to the detached houses in private gardens as summer resorts in the 1950-60s and their transformation since.